

Agnieszka Matwiejczuk

Światy realne – światy magiczne. Twórczość Wita Szostaka

STRESZCZENIE

Dorobek Wita Szostaka przedstawia się imponująco, składają się na niego zarówno powieści (12), opowiadania (24) oraz utwór, który trudno jednoznacznie przyporządkować gatunkowo – *Przypisy końcowe*. W tej twórczości szczególnie istotnym jest sposób kreacji świata, jego złożoność, bogactwo nawiązań literackich czy odniesienia do wielkich tradycji – greckiej i judeochrześcijańskiej, ale także odwołania do psychologii, filozofii czy socjologii. Ta różnorodność w znacznej mierze zadecydowała o zawężeniu tematu pracy i wyborze zagadnień, które charakteryzują twórczość autora *Oberków do końca świata*.

Wit Szostak (właściwie Dobrosław Kot) to pisarz i filozof, osoba o licznych zainteresowaniach, czemu daje wyraz w swoich tekstach. Prozaik należy do Towarzystwa Tischnerowskiego, jego pasją jest kultura ludowa, zwłaszcza muzyka – nie tylko jest jej znawcą, ale sam także gra na instrumentach, takich jak: skrzypce, gęśla i dudy. Autor *Chocholów* jest wykładowcą Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Swoją twórczość literacką sygnuje pseudonimem, zaś w działalności naukowej posługuje się prawdziwym imieniem i nazwiskiem w celu rozgraniczenia tych dwóch sfer swojej zawodowej aktywności.

Debiutował w 1999 roku na łamach „Nowej Fantastyki” opowiadaniem *Kłopoty z błaznem*. Jako miłośnik prozy Tolkiena początkowo pisał utwory wpisujące się w nurt *fantasy*: opowiadania, ale także powieści – cykl inspirowany podhalańskim folklorem: *Wichry Smoczogór*, *Poszarpane granie* i *Głędźby Ropucha*. W późniejszej twórczości porzucił „czystą” fantastykę i zaczął eksperymentować z różnymi literackimi stylistykami i nurtami.

Przedmiotem analitycznej uwagi w rozprawie doktorskiej stały się następujące teksty: *Trylogia krakowska* (*Chocholy*, *Dumanowski*, *Fuga*) i *Oberki do końca świata*. Ze względu na powtarzające się motywy w prozie Szostaka, podejmowanie podobnych wątków czy strategii narracyjnych, zasadnym okazały się odwołania także do innych

powieści (oraz opowiadania *List*): *Sto dni bez słońca*, *Wróżenie z wnętrzości*, *Zagroda zębów*, *Poniewczasie*, *Cudze słowa* (z pominięciem utworów *fantasy*).

Autorka podjęła się zbadania konwencji gatunkowych twórczości pisarza. Zwrócono uwagę na oddziaływanie realizmu magicznego na dzieła Szostaka, a tym samym na graniczny (pomiędzy realizmem a *fantasy*) charakterem jego tekstów. Autor *Chocholów* nawiązuje do iberoamerykańskiej tradycji prozy realistyczno-magicznej – inspiracją stały się dla niego utwory pisarzy tej miary co: Juan Rulfo, Gabriel García Márquez, Julio Cortázar, Miguel Ángel Asturias.

Nie wyczerpuje to jednak całej złożoności twórczości Szostaka – ważne są także nawiązania do powieści historycznej, piśmiennictwa hagiograficznego czy historii alternatywnej. Wyrazem literackiego synkretyzmu jest *Trylogia krakowska*, w której następuje połączenie różnych konwencji gatunkowych. Każda z części cyklu posiada inny sposób prowadzenia narracji, występują jednak także punkty wspólne np. powtarzający się bohaterowie powieściowi czy odsyłające do mitologii motywy i symbole.

Z kolei w *Oberkach...* pisarz wprowadza muzykę ludową (z fragmentami autentycznych oberków), która pełni rolę konstytutywnego motywu w utworze. Akcja tej powieści obejmuje czas od II wojny światowej do lat 90. XX wieku, dzięki czemu autor mógł ukazać powolne odchodzenie wiejskiego świata od kultury ludowej. Pisarz stara się „oczarować” czytelnika pięknem tych miejsc poprzez sposób obrazowania – realne miesza się z nierealnym, a świat jest przesiąknięty magią i tajemnicą. Wszystko to składa się na mitologię miejsca np. pojawia się historia o prapoczątkach rodu Wichrów (symbolicznego znaczenia nabiera historia o przywróceniu Księżycy na nieboskłon przez Macieja Wichra). Powieść ukazuje, jak silny może być związek człowieka z ziemią i przyrodą.

Rozprawa doktorska ma charakter teoretyczno-badawczy o wymiarze interdyscyplinarnym – występują w niej liczne nawiązania do innych dziedzin wiedzy. Wykorzystana została bogata literatura przedmiotu. Uwzględniono różne metodologie ze szczególnym uwzględnieniem: psychoanalizy (Zygmunt Freud, Carl Gustav Jung), fenomenologii (Roman Ingarden), dekonstrukcji (Paul de Man) – wielość odwołań do różnych metod badań naukowych wynika ze złożoności utworów Szostaka oraz wielostronnego charakteru pracy.

Praca doktorska składa się z czterech rozdziałów. Rozdział 1. zatytułowany *O tytułach powieści Wita Szostaka* ukazuje bogactwo nawiązań do tekstów pisarza oraz

innych, ważnych utworów polskich i z literatury światowej. Poddano analizie zarówno powieści wchodzące w skład *Trylogii krakowskiej*, jak i *Oberki do końca świata*. Zwrócono uwagę na wieloznaczność terminologiczną tytułów, wielokrotnie to one podpowiadają kierunek interpretacyjny. Każdy utwór wchodzący w skład *Trylogii krakowskiej* ukazuje inne pole semantycznych odniesień – fabuły budowane są w oparciu o wyrazowe oraz literackie skojarzenia. Takim przykładem jest np. powieść *Chocholy*, która odsyła do dramatu Stanisława Wyspiańskiego i podobnie, jak w utworze młodopolskiego poety istotne znaczenie odgrywa oniryczność ukazanego świata i zanurzonych w nim bohaterów. Kolejna analizowana powieść *Dumanowski* to utwór wyjątkowy, gdyż łączy w sobie wiele gatunków literackich – czytelnik odnajdzie odniesienia do: *fantasy* (także prozy realizmu magicznego), piśmiennictwa hagiograficznego oraz polskiej powieści historycznej (o rysie biograficznym). *Fuga* to powieść, w której można dostrzec najwięcej nawiązań, już na poziomie samego tytułu, do psychologii oraz muzykologii. Koresponduje z tak wykreowaną rzeczywistością wcześniejsza powieść Szostaka *Oberki do końca świata* – czytelnik zostaje przeniesiony w świat wiejskich muzykantów, o czym informuje już sam tytuł i jego konotacje z tańcem ludowym. Muzyka stanowi kościec tej powieści, poprzez rytm i rym, powtarzane frazy oraz samą historię rodu Wichrów odbiorca zostaje przeniesiony w świat, gdzie muzyka odgrywa znaczącą rolę.

Rozdział 2. zatytułowany *Bohaterowie w poszukiwaniu tożsamości* omawia ten problem w oparciu o *Trylogię krakowską* (z pominięciem *Oberków do końca świata*). Zwrócono uwagę, że tożsamość stanowi ważną kategorię dla jednostki, szczególnie w erze ponowoczesnej, w której zbudowanie spójnej osobowości staje się istotnym wyzwaniem. Każdy z głównych bohaterów tryptyku ma problem z własną tożsamością. Postaciami targają różnego rodzaju demony (także przeszłości), niepozwalające im w pełni być sobą. Podejmują oni jednak próbę odnalezienia własnego miejsca w świecie i zakotwiczenia się w nim. Takim miejscem, w którym jednostka doświadcza siebie jako Innego, jest dom, a egzemplifikację tego widać szczególnie mocno w *Chocholach* – rodowa siedziba staje się przestrzenią znaczącą w budowaniu tożsamości bohaterów. Postacie wykreowane przez Szostaka ukazywane są często w chwilach dla siebie trudnych, wymagających. To jednostki o złożonej osobowości, często nieumiejące sobie poradzić z otaczającym światem, ale także niepotrafiące nawiązać trwałszych relacji z rodziną czy przyjaciółmi. Ich życie to ciągła wędrówka i poszukiwanie, pogoń za szczęściem, którego tak naprawdę nie umieją do końca zdefiniować. Taką

skomplikowaną osobowość ma bohater *Fugi*, w każdym z kolejnych rozdziałów jest kimś innym, czy raczej postrzega siebie jako Innego.

Mit i mitologia w „Trylogii krakowskiej”, trzeci rozdział pracy, ukazuje to zagadnienie w oparciu o tryptyk, jedynie w niektórych partiach pracy niezbędne okazały się odwołania do innych utworów pisarza: *Zagrody zębów*, *Poniewczasie*, *Wróżenia z wnętrzości*. Autorka omówiła następujące zagadnienia: sakralizację codzienności, funkcję i rolę rytuałów oraz relację między *sacrum* a *profanum*. Podkreślona została mitotwórcza rola prozy Szostaka. Zbadano wpływ estetyki fragmentu na twórczość autora *Fugi* – pisarz skłania się ku temu sposobowi prowadzenia narracji, gdyż uważa, że współczesny świat jest zbyt złożony, aby istniała możliwość całościowego, pełnego oglądu rzeczywistości. Odrzuca konwencję *stricte* realistyczną, ponieważ, jak twierdzi, w erze ponowoczesnej nie spełnia ona już swojej funkcji.

Rozdział 4. *Czas i przestrzeń w utworach autora dotyczy Trylogii krakowskiej oraz Oberków do końca świata*. Ukazano różne oblicza czasoprzestrzeni w wymiarze miejskim i wiejskim. Zwrócono uwagę na horyzontalny i wertykalny obraz przestrzeni (szczególnie mocno widoczny w *Chocholach*), perspektywę węższą (Dom w *Chocholach* czy *Fudze*) i szerszą (Kraków w *Dumanowskim*) w opisie tej kategorii. Dowiedziono, że Rokiciny z *Oberków...* stanowią swoiste centrum, gdyż to tam rozgrywają się najważniejsze wydarzenia, zaś do wsi docierają tylko sygnały z „wielkiego świata”. Czas w powieściach Szostaka jest złożony, ukazany w wymiarze doczesności, świeckości, ale także świętości. Zarówno czas, jak i przestrzeń mają znaczący wpływ na przebieg akcji, ale także naznaczają poczynania bohaterów powieściowych.

W zakończeniu rozprawy doktorskiej ujęto i podsumowano najważniejsze kwestie poruszone w pracy. W związku z tym, że twórczość Wita Szostaka nie jest znana szerszemu kręgowi odbiorców, warto przybliżyć ją czytelnikom, ponieważ odpowiada na podstawowe pytania jednostki: kwestię sensu życia, procesu budowania własnej tożsamości czy złożoności relacji z Innym (ważnym zagadnieniem jest szeroko rozumiana tematyka egzystencjalna).

Całość pracy doktorskiej dopełnia bibliografia z podziałem na podmiotową, przedmiotową, opracowania i konteksty, literaturę zagraniczną oraz adresy stron internetowych i filmografię.

28.01.2021r.

Agnieszka Matwiejczuk